

De anterieure overeenkomst: grenzen aan contractsvrijheid?

Een integrale analyse van het
juridisch speelveld

mr. J.J. Hoekstra

mr. A.M. Ubink

mr. T.A. Scheffer-Terlien

prof. mr. dr. A.D.L. Knook

ISBN 978-94-6315-103-0
NUR 822-823

© 2024, J.J. Hoekstra, A.M. Ubink, T.A. Scheffer-Terlien & A.D.L. Knook

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgeverij. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 16h tot en met 16m Auteurswet 1912 jo. het Besluit van 27 november 2002, Stb. 2002, 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken dient men zich tot de Stichting Instituut voor Bouwrecht te wenden.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

	Kader en vraagstelling	1
1	Inleiding	1
2	Onderzoeksvragen en opzet preadvies	3
3	Algemeen juridisch kader	4
3.1	Doorkruisingsleer	4
3.2	Misbruik van bevoegdheid en a.b.b.b.	8
3.3	Gevolgen schending grenzen contractsvrijheid	11
	Deel I Publiekrechtelijke medewerking en financiële afspraken, waaronder kostenverhaal	
1	Algemene inleiding	17
2	De publiekrechtelijke medewerking	20
2.1	Inleiding	20
2.2	De totstandkoming van de anterieure overeenkomst	20
2.2.1	Besluitvorming door het college van burgemeester en wethouders	20
2.2.2	Goedkeuringsvoorbehoud college van burgemeester en wethouders	21
2.2.3	Goedkeuringsvoorbehoud gemeenteraad	26
2.2.4	Mandaat en (schijn van) volmachtverlening	28
2.2.5	Conclusies met betrekking tot de totstandkoming van de anterieure overeenkomst	29
2.3	De anterieure overeenkomst als bevoegdhedenovereenkomst	31
2.3.1	Karakter en reikwijdte	31
2.3.2	Inspanningsverplichting, publiekrechtelijke verantwoordelijkheid en exoneratie van aansprakelijkheid	33
2.3.3	Betekenis anterieure (bevoegdheden)overeenkomst in bestuursrechtelijke procedure	37
2.3.4	Inhoud bevoegdhedenovereenkomst: afspraken over functiewijziging	40
2.3.5	Inhoud bevoegdhedenovereenkomst: afspraken over vergunningverlening	41
2.3.6	Inhoud bevoegdhedenovereenkomst: afspraken over inzet grondbeleidsinstrumentarium	44
2.3.7	Conclusies met betrekking tot de anterieure overeenkomst als bevoegdhedenovereenkomst	45
2.4	Aanbevelingen met betrekking tot hoofdstuk 2 (de publiekrechtelijke medewerking)	47
3	De anterieure overeenkomst en het bouwplan	48
3.1	Inleiding	48
3.2	Gebruiks- en bebouwingsregels	49
3.3	Bouwtechnische regels	56
3.4	Regels over vergunningverlening	62

3.5	Aanbevelingen met betrekking tot hoofdstuk 3 (de anterieure overeenkomst en het bouwplan)	66
4	Kostenverhaal en (andere) financiële bijdragen	67
4.1	Inleiding	67
4.2	Hoofdlijnen kostenverhaalsregeling Omgevingswet	70
4.3	Aandachtspunten kostenverhaal anterieure fase	74
4.3.1	Voortzetting huidige praktijk	74
4.3.2	Samenloop privaat- en publiekrechtelijke regeling	76
4.3.3	Schaduwwerking kostensoortenlijst en PPT-criteria	78
4.3.4	Het bouwverbod (artikel 13.12 Ow)	81
4.3.5	De kennisgeving en de openbaarmaking van de inhoud van de anterieure overeenkomst	82
4.3.6	Posterieuze overeenkomst	84
4.4	Financiële bijdragen	85
4.4.1	Financiële bijdragen in een anterieure overeenkomst (artikel 13.22 Ow)	85
4.4.2	Financiële bijdragen in een omgevingsplan (artikel 13.23 Ow)	86
4.5	Nadeelcompensatieverhaal	90
4.6	Financiële afspraken als voorwaarde voor publiekrechtelijke medewerking	91
4.6.1	Inleiding	91
4.6.2	Betaalplanologie	91
4.6.3	Uitzonderingen op het verbod op betaalplanologie	94
4.7	Modernisering van het grondbeleid	99
4.7.1	Inleiding	99
4.7.2	Forfaitair kostenverhaal en gebruikswaarde als inbrengwaarde	100
4.7.3	Planbatenheffing	101
4.8	Aanbevelingen met betrekking tot hoofdstuk 4 (Kostenverhaal en (andere) financiële bijdragen)	105

Deel II Realisatie van het bouwprogramma

A. Woningbouw gerelateerde afspraken	109	
1	Inleiding	109
2	Publiekrechtelijk kader	110
2.1	Omgevingswet en Besluit kwaliteit leefomgeving	110
2.2	Huisvestingswet 2014	114
3	Europeesrechtelijk kader	117
3.1	EVRM	117
3.1.1	Algemeen juridisch kader	118
3.1.2	Toetsing woningbouw regulerende maatregelen door het EHRM	120
3.1.3	Woningbouw regulerende maatregelen en het EVRM in Nederlandse wetgeving	121
3.2	EU-Verdrag en Dienstenrichtlijn	122
3.3	Fundamentele vrijheden en de doorkruisingsleer	123
4	Toepassing doorkruisingsleerstuk op woningbouw gerelateerde afspraken	124

4.1	Woonruimteverdeling	125
4.2	Zelfbewoningsplicht en anti-speculatiebedingen	125
4.3	Woningbouwprogrammering	128
4.3.1	Vaststellen von-prijzen voor duurdere woningbouwcategorieën	129
4.3.2	Aandachtspunten bij het contracteren over woningbouwprogrammering	133
4.4	Overige aandachtspunten woningbouw gerelateerde afspraken	135
5	Wetsvoorstel versterking regie volkshuisvesting	138
5.1	Wetsvoorstel op hoofdlijnen	138
5.2	Relevantie voor anterieure overeenkomsten	139
5.3	Conclusie	141
6	Gevolgen schending grenzen contractsvrijheid	141
6.1	Woonruimteverdeling	141
6.2	Zelfbewoningsplicht	142
6.3	Woningbouwprogrammering	143
7	Conclusies en aanbevelingen	145
	B. Overige onderwerpen	147
1	Inleiding	147
2	Realisatieplicht	147
3	Onvoorziene omstandigheden	150
4	Sancties	152
4.1	Boetebedingen	152
4.2	Wettelijke handelsrente	154
5	Gevolgen schending grenzen contractsvrijheid	155
5.1	Realisatieplicht	155
5.2	Boetebedingen	156
6	Conclusies en aanbevelingen	157
	Deel III Aanbesteding en Didam	
1	Algemene inleiding	161
2	Aanbestedingsrechtelijke aspecten anterieure overeenkomsten	163
2.1	Inleiding	163
2.2	Realisatie openbaar gebied (grondexploitatie) en vastgoedprogramma (opstalexplotatie)	164
2.2.1	Onderscheid tussen gronduitgifte en overheidsopdracht voor werken	164
2.2.2	Doorwerking aanbestedingsrecht in gebieds- en locatieontwikkeling	166
2.3	Onderhandelingsruimte beperkt?	169
3	Didam en anterieure overeenkomst	172
3.1	Inleiding	172
3.2	Kern van het Didam-arrest	176
3.2.1	Hoofdregel	177
3.2.2	Uitzondering: één serieuze gegadigde	183
3.3	Tussenconclusie	185
3.4	Toepassing in de praktijk	186

De anterieure overeenkomst: grenzen aan contractsvrijheid?

3.4.1	Verkoopprocedures	187
3.4.2	Uitzonderingen	191
3.5	Gevolgen schending	195
3.6	Advies AG aan Hoge Raad	198
4	Aanbevelingen aanbesteden en mededingingsruimte in gebiedsontwikkeling	201

Deel IV De noodzaak van specifieke staatssteunregelgeving voor de vastgoedsector

1	Inleiding	209
2	Wanneer is sprake van staatssteun?	212
2.1	Is sprake van een voordeel?	213
2.2	Marktconform voordeel	215
2.3	Selectief voordeel	223
2.4	Is sprake van een onderneming?	224
3	Wanneer is sprake van geoorloofde staatssteun?	224
3.1	DAEB steun	225
3.2	AGVV steun	226
3.3	Geoorloofd na goedkeuring van de Europese Commissie	226
4	Conclusies en aanbevelingen	227

Deel V Tot slot

Dankwoord	231